

АНОТАЦІЯ

Целікова Ю.О. Дитячий досвід як чинник організації афективної сфери дорослого – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю – 053. «Психологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена вивченню особливостей функціонування афективної сфери дорослої особистості, обумовленого специфікою її несприятливого дитячого досвіду.

В даній роботі здійснено об'ємний теоретичний аналіз зарубіжних джерел, які демонструють значущість дитячого досвіду в житті дорослої людини, розкрито сутність несприятливого та сприятливого дитячого досвіду, як чинника психічного та фізичного здоров'я в майбутньому. Пояснено відмінності між закономірними кризами на етапах дорослішання і хронічним стресом, який пов'язаний з насильством, нехтуванням, дисфункціональністю та деструктивністю оточуючого середовища. Доведено їх руйнівний вплив, який здатен деформувати особливості функціонування мозкових структур і запустити незворотні процеси, що тривають десятиліттями. Зроблено історичний огляд ставлення до періоду дитинства в філософських течіях і психотерапевтичних підходах з метою висвітлення еволюції даного явища, та розуміння культурного впливу на нього на сучасному етапі. Подано новітні емпіричні надбання в галузі медицини та психології з даної проблематики. Розкрито сутність афективної сфери особистості. Розроблено модель взаємодії дитячого досвіду та афективної сфери дорослого. Висунуті припущення, згідно яких несприятливий дитячий досвід здатний спричинити негативні наслідки в побудові ефективної комунікації в майбутньому; що розвиток емпатії, розуміння власного настрою, емоцій, самоконтролю можуть бути пошкоджені раннім несприятливим досвідом; що часті спостереження за

неприйнятною та агресивною поведінкою матимуть відображення на агресивності та тривожності в дорослому віці; проживання у дисфункціональній родині матиме негативний відбиток на соціалізації та здатності побудувати здорові стосунки з іншими; якщо дорослішання відбувалось в деструктивному оточенні, де дитина співмешкала з алко- чи наркозалежними батьками, якщо вона була регулярним свідком сварок, фізичного насильства, якщо дитина мала досвід частих фізичних покарань, коли замість пояснення причин та наслідків провини стикалась з ігноруванням вдома, а в школі з булінгом – все це виступатиме чинниками організації афективної сфери дорослої особистості. Таким чином, дисертаційна робота присвячена вивченню особливостей прояву дитячого досвіду, а саме несприятливого, який мав місце до виповнення повноліття і, відповідно, його впливу на особливості функціонування афективної сфери дорослого.

Організація дослідження мала три етапи:

1. підготовчий: ґрунтовний аналіз наукової літератури та останніх досліджень з проблематики несприятливого дитячого досвіду та його відстроченого впливу на психічне та фізичне здоров'я особистості в дорослому віці, а також формування теоретико-методологічної системи вивчення даного явища;
2. основний: первинна діагностика несприятливого досвіду дитинства на дорослих учасниках, з використанням анкети Adverse childhood experience (ACE); модифікація, адаптація та стандартизація англійської анкети ACE, з метою створення україномовного методичного інструментарію, опитувальника Несприятливого Дитячого Досвіду (оНДД); виявлення та аналіз типів батьківського ставлення, які підсилюють шанси на несприятливий досвід у дитинстві; дослідження взаємозв'язків між видами несприятливого дитячого досвіду, комунікативною компетентністю та

деструктивними станами, їх якісний та кількісний аналіз, інтерпретація;

3. заключний: розробка та проведення групової та індивідуальної психокорекційної роботи з урахуванням наявності окремих видів несприятливого дитячого досвіду; демонстрація, інтерпретація та аналіз отриманих даних, формулювання висновків.

В основному емпіричному дослідженні було задіяно методики: переклад анкети «Adverse Childhood Experience» (ACE), Опитувальник несприятливого дитячого досвіду (оНДД); Опитувальник батьківського ставлення (А.Я.Варга, В.В.Столін); Опитувальник комунікативної толерантності (В.В. Бойко); опитувальник «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк); Тест емоційного інтелекту EQ (Н. Холл); Шкала співзалежності (Б.Уайнхолд, Дж. Уайнхолд). Також, в роботі з колективним психологічним супроводом в межах вебінару були використані методики: Шкала задоволеності життям (Е.Дінер); Тест відповідного виду діяльності (С.Любомирські, К.Шелдон); Арт-терапевтична техніка «Я-реальне», «Я-ідеальне»; Методика «Індикатор копінг-стратегій» (Д. Амірхан). Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалась застосуванням надійних психодіагностичних методик, поетапністю дослідження та репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісного та якісного аналізів результатів дослідження.

В дослідженні прийняли участь 444 особи, серед яких 68% жінки та 32% чоловіки. Було охоплено вік юнацтва, ранньої, середньої, та пізньої зрілості, а середній вік становив 33 роки. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, як оффлайн, так і онлайн за допомогою гугл-форм, які були розповсюджені серед повнолітніх учасників, що проживають переважно в міській місцевості на території України. Усі брали участь у дослідженні добровільно, анонімно, лише з вказівкою статі, віку та країни

проживання. Також 12 добровольців було залучено до групової психокорекційної роботи, а в межах індивідуальної роботи було проведено 7 консультацій з 3 клієнтами.

Було виявлено, що близько половини усіх опитаних мають від 1 до 5 видів несприятливого дитячого досвіду, а в деяких випадках сумарний показник становив 11 та 16. Було отримано цінні статистичні дані, проведено якісний та кількісний аналізи, результати яких довели актуальність даної проблеми в суспільстві. Найбільш розповсюдженими виявились: відчуття відсутності батьківської любові та поваги; нестача близьких та підтримуючих стосунків в родині; часті фізичні покарання, та страх фізичної шкоди; регулярне використання мовчання в якості покарання; досвід сексуалізованих домагань з боку осіб, старших більш ніж на 5 років; зростання алко- чи наркозалежним дорослим та шкільний булінг. Серед найменш поширених було виявлено досвід нестачі їжі та одягу; співмешкання з психічно хворою особою; спроби самогубства членами родини; випадки озброєних погроз в межах родини та ув'язнення когось із співмешканців. І хоча останні були виявлені в межах 7%, саме дані п'ять видів раннього досвіду виявились найбільш шкідливими та руйнівними.

На основі аналізу зв'язків між дитячим досвідом учасників дослідження та їх стосунків з власними батьками було встановлено, що такі особливості батьківського ставлення, як відторгнення та інфантилізація підвищують шанси отримати наступний несприятливий досвід: часті образи, сварки, приниження зі сторони батьків, часте хапання, штовхання чи побиття до синців, відсутність поваги, любові, близьких і підтримуючих стосунків в родині, а також частими є співмешкання з психічно хворою особою та спостереження регулярних збройних погроз по відношенню до матері чи інших родичів. Було продемонстровано, що особливості комунікативної компетентності, а саме неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншого, вміння пробачати помилки та орієнтація на себе, як на еталон при оцінках інших притаманні тим дорослим, які в дитинстві стикались з

покаранням мовчанням та ігноруванням, відсутністю любові та поваги, проживанням з психічно хворою людиною і регулярними озброєними погрозами в родині. В тих випадках, коли в родині мали місце деструктивна поведінка, часті фізичні покарання, шкільний булінг – були виявлені тривожність, агресивність та ригідність; проживання з психічно хворою особою спричинило більшу емоційну обізнаність; зростання з сиблінгами – вміння керувати власними емоціями; а невираженість емпатії мала місце там там, де чинником виступили відсутність близьких, підтримуючих стосунків в родині та ранній початок статевого життя.

Розроблено індивідуальну та групову психокорекційну роботу (обидві здійснено онлайн, де перша в форматі консультацій, а друга – вебінару). В індивідуальному консультуванні було використано техніки емоційно-образної та клієнт-центрованої терапії. Групова робота містила теоретичну та практичну частини, в які входили лекції, обговорення, самодіагностика, арт-терапевтичні та медитативні вправи. Основна мета – демонстрація використання новоствореного опитувальника в роботі з групою. В результаті учасники отримали інструменти самодіагностики, релаксації, відкрили відповідні для себе стратегії реагування на стресові фактори, а також відмітили покращення власного психоемоційного стану.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані в діагностичних цілях у психологічних і соціологічних наукових опитуваннях, та дослідницькій, тренінговій роботі з постраждалими від насильства, нехтування чи деструктивних факторів середовища, в інформаційно-профілактичних заходах у закладах освіти, чи спеціалізованих закладах надання психологічної допомоги населенню.

Ключові слова: несприятливий дитячий досвід, психологічна травма, методика АСЕ, батьківське ставлення, сімейне насильство, психологія дорослого, дистрес, уявлення про батьків, внутрішньосімейні стосунки,

становлення особистості, розвиток, емоційний інтелект, емпатія, стратегії поведінки, адаптація опитувальника.

ABSTRACT

Tselikova Yu.O. Childhood experience as an organization factor of the adult's affective sphere – Qualifying research paper on the rights of the manuscript.

The Ph.D. thesis for the completion of a scientific degree of the Doctor of Philosophy in the speciality 053 Psychology (05 – Social and Behavioral Sciences). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the affective sphere functioning features of an adult personality, caused by adverse childhood experience.

The thesis provides a comprehensive theoretical analysis of foreign sources that demonstrates the importance of childhood experience in adult life, the essence of adverse and positive childhood experience and its connections with mental and physical health in the future is revealed. The differences between natural crises at the stages of growing up and chronic stress, which is associated with violence, neglect, dysfunctionality and destructiveness of the surrounding environment, are explained. Adverse childhood experience destructive influence, which can deform the brain structures functioning and start irreversible processes that last for decades has been proven. A historical review of an attitude towards childhood was made based on philosophical currents and psychotherapeutic approaches. Its aim was to highlight the evolution of these phenomenon and understand the cultural influence in modern times. The latest empirical findings in the field of medicine and psychology on this issue are presented. A model of the interaction between childhood experience and the affective sphere of an adult has been developed. Assumptions were put forward, according to which adverse childhood experience can negatively affect the effective communication in the

future; that the development of empathy, understanding of one's mood, emotions, and self-control can be damaged by early adverse experience; frequent observations of unacceptable and aggressive behavior will have a reflection on aggressiveness and anxiety in adulthood; living in a dysfunctional family will have a negative impact on socialization and the ability to build healthy relationships with others; if growing up took place in a destructive environment, for example with alcoholic or drug-addicted parents; if a child was a regular witness to quarrels, physical violence; if the child had the experience of frequent physical punishments; when instead of explaining the causes and consequences of guilt, one faced being ignored at home and at school with bullying – all this will have negative consequences on the organization of adult's affective sphere. Thus, the thesis is devoted to the study of the adverse childhood experience that took place before reaching adulthood and, accordingly, its connections with functioning of the affective sphere in adulthood.

The research organization had three stages:

1. preparatory: a thorough analysis of scientific literature and recent researches on the issue of adverse childhood experience and its delayed impact on the mental and physical health of an individual in adulthood, as well as the formation of a theoretical and methodological system for the study of this phenomenon;

2. main: primary diagnosis of adverse childhood experience on adult participants, using the Adverse childhood experience (ACE) questionnaire; modification, adaptation and standardization of the English-language ACE questionnaire, with the aim of creating a Ukrainian-language methodical toolkit questionnaire; identifying and analyzing the types of parental attitude that increase the chances of adverse childhood experiences; research of relationships between types of adverse childhood experience, communicative competence and destructive states, their qualitative and quantitative analysis, interpretation;

3. final: development and implementation of group and individual psychocorrective work taking into account the presence of certain types of

adverse childhood experiences; demonstration, interpretation and analysis of the obtained data, formulation of conclusions.

In the main empirical study, the following methods were used: the first translation of ACE; modified questionnaire of Adverse Childhood Experience; Parental attitude questionnaire by A.Ya. Varga, V. V. Stolin; Communicative tolerance questionnaire by V.V. Boyko; Self-esteem of mental states questionnaire by H. Eysenck; EQ test by N. Hall; scale of codependence by B. Weinhold, J. Weinhold. Also the following methods were used during the psychological group webinar: Scale of satisfaction with life by E.Diner; Test of the appropriate type of activity by S. Lyubomyrski, K. Sheldon; Art therapy technique "I-real", "I-ideal"; Indicator of coping strategies by D. Amirkhan.

In total 444 people took part in the study, including 68% women and 32% men. Adolescence, early, middle, and late adulthood were covered, and the average age of participants was 33y.o.. Research and experimental work took place on the basis of Taras Shevchenko National University of Kyiv, offline and online, using Google forms, which were distributed among adult participants living mainly in urban areas on the territory of Ukraine. Everyone participated voluntarily, anonymously, with only the indication of gender, age and the country of residence. Also, 12 volunteers were involved in group psychocorrective work, and within the framework of individual work, 7 consultations were held with 3 clients.

It was found that about half of all interviewees had from 1 to 5 adverse childhood experiences, and in some cases the total number was from 11 to 16. Valuable statistical data were obtained, qualitative and quantitative analysis were conducted, the results of which proved the relevance of this problem in society. The most widespread were: the lack of parental love and respect; lack of close and supportive relationships in the family; frequent physical punishments and fear of physical harm; regular use of silence as punishment; experience of sexualized harassment by persons older than 5 years; alcohol- or drug-addicted parents and school bullying. Among the least common were the experiences of lack of food

and clothing; cohabitation with a mentally ill person; suicide attempts by family members; cases of armed threats within the family and imprisonment of one of the housemates. And although the latter were found within 7%, it was these five types of early experiences that turned out to be the most harmful and destructive.

Based on the correlative analysis between adverse childhood experience and memories of relationships with parents, it was established that such features of parental attitudes as rejection and infantilization increase the chances of receiving the following adverse experiences: frequent insults, quarrels, humiliation, frequent grabbing, pushing or beating to the point of bruising, lack of respect, love, as well as close and supportive relationships in the family, also living with a mentally ill person and observing regular armed threats against the mother or other relatives are frequent. It was demonstrated that the features of communicative competence, namely the rejection or misunderstanding of the individuality of another, the ability to forgive mistakes and self-orientation as a standard when evaluating others are characteristic of those adults who faced the punishment of silence and ignoring in their childhood, who faced with lack of love and respect, who used to live with a mentally ill person and witnessed regular armed threats in the family. In cases where destructive behavior, frequent physical punishments, school bullying took place in the family, anxiety, aggressiveness and rigidity were found; living with a mentally ill person determined greater emotional awareness; growing up with siblings determined the ability to manage one's emotions; and lack of empathy occurred where there was a lack of close, supportive family relationships and an early onset of sex life.

Individual and group psychocorrective work has been developed (both are carried out online, where the first is in the format of consultations, and the second is a webinar). Techniques of emotional-image and client-centered therapy were used in individual counseling. Group work included theoretical and practical parts, which included lectures, discussions, self-diagnosis, art therapy and meditative exercises. The main goal is to demonstrate the use of the newly created questionnaire in working with a group. As a result, the participants received tools

for self-diagnosis and relaxation, discovered suitable strategies for responding to stressors, and noted an improvement in their own psycho-emotional state.

The practical significance of the work is that the obtained research results, as well as individual and group psychological support, can be used for diagnostic purposes in psychological and sociological scientific surveys and researches, with victims of violence, neglect or destructive environmental factors, as a preventive measure in educational institutions or specialized institutions providing psychological assistance.

Keywords: adverse childhood experience, psychological trauma, ACE technique, parental attitude, family violence, adult psychology, distress, perceptions of parents, intra-family relationships, personality formation, development, emotional intelligence, empathy, behavioral strategies, questionnaire adaptation.